

Sævar Sigbjarnarson

Þrígjakirknafell

Þrígjakirknafell og Sandfell. Sér yfir Sandadal neðan af Hálsum. Sauðahraun til hægri á miðri mynd.

Mynd: Hjörleifur Guttormsson, 18. ágúst 2006.

Það mun hafa verið seint á fimmata áratug síðustu aldar að faðir minn kom heim frá einhverjum erindum á örðrum bæjum og hafði á ferð sinni hitt meistara Kjarval sem þá hafði nýlega búið um sig í hvammi við Selfljótið gegnt Hreimstöðum – þeim sama og nú nefnist Kjarvalshvammur. Þeir höfðu tekið tal saman og farið vel á með þeim. Þetta fullyrði ég sökum þess að ég man glöggt hrifningarljóma í svip pabba þegar hann var að segja okkur frá spjalli þeirra. Ekki man ég neitt efnislega úr þessari frásögn hans utan það að Kjarval hafði dásamað mjög þá náttúrusmið að sjá þrjár kirkjur í röð á sömu fjallburstinni og látið þau orð falla að þetta ætti að heita *Þrígjakirknafell*.

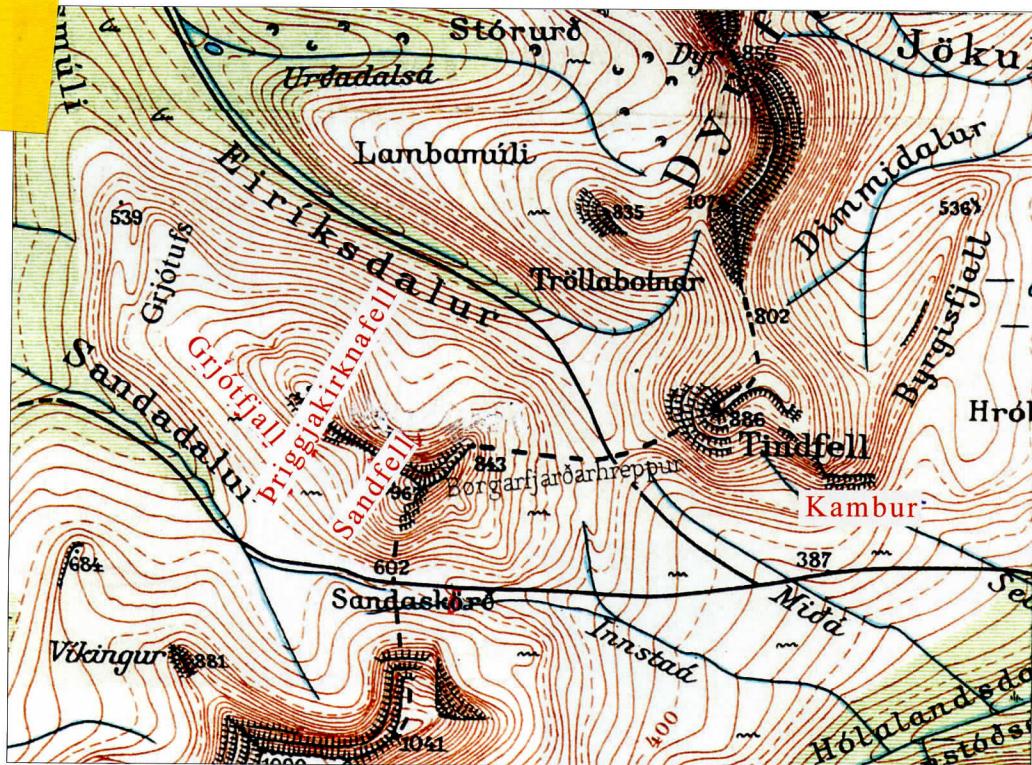
ÞAÐ VAR SVO EKKI FYRR en mörgum áratugum síðar að ég fór að hugleiða að það væri æði margt sem mælti með því að taka tillögu meistarans í fullri alvöru og leyfa umræddu fjalli, sem alltaf var kallað Tindfell heima í Rauðholti, að eiga og bera þetta gerðarlega nafn. Tindfells nafnið virtist ekki notað víða og olli líka ruglingi þar sem annað Tindfell er þarna handan Sandaskarða. Auk þess eru allar nafngiftir á þessum fjallshrygg, norðaustan Sandadals en suðvestan Eiríksdals, nokkuð á reiki. Í sóknarlýsingu sr. Jóns Guðmundssonar frá 1842 er nafnið á fjallshrygnum skrifað með þessum hætti: *Sandadals- (Smátinda) fjall*.

Jafnframt er talað um two fjallakamba uppi á honum. Orðrétt segir: Á örðrum þeirra standa þrír uppmjóir og hvassir stuðlabergstindar. Bæði þessi nöfn eru nú horfin úr mæltu máli. Í grenjaskrá Hjaltastaðarhrepps frá 1897 eru Tindfellsgreni, þrjú að tölu, sögð vera vestan í Grjótfjallinu.

Parna eru komin tvö nöfn sem eru lifandi mál enn en merkingarmunur milli bæja. Á gamla Íslandskortinu (ISLANDS KORTLÆGNING) sem byggt er á mælingum danskra kortagerðarmanna frá 1934 en prentað í Kaupmannahöfn 1944, blaði 113, er umræddur fjallshryggur hins vegar kallaður Grjótups.

Sævar Sigbjarnarson
frá Rauðholti

Petta er nokkurt undrunarefni en á sér sennilega þær skýringar sem nú skal greina.

Örnefnið *ups eða ufs*, eitt sér eða í samsettum orðum, er mjög algengt í fjalllendi hér á Mið-Austurlandi. Það vísar alltaf til brúna eða hjalla sem ganga fram úr bakliggjandi hærra fjalli eða fjallshlíð og loka gjarnan sýn á fjallid eða hlíðina á bak við, frá þeim stað eða bæ sem ætla má að upsinni hafi verið gefið nafn. Þannig hagar til með sjónlinu á þann fjallshrygg, sem hér er til umræðu, frá bæjum um miðja Hjaltastaðapínghá, svo sem frá Jórvík, Kóreksstöðum, Döllum og Sandbrekku. Frá þessum bæjum sér í nokkurs konar stafn á fjallinu sem er endi á lítið eitt lækkandi hrygg sem teygist um það bil tvö km til norðvesturs frá kollinum á Tindfelli. Hér er lagt til að fell þetta fái nafnið *Priggjakirknafell*. Sandfell rís síðan þar suðaustur af á þessum sama hrygg sem Hjaltastaðarprestur kallaði Sandadalsfjall árið 1842.

Þakbrúnin, upsin, byrgir sýn á mæninn

Svo gerist það sem ekki er neitt skrýtið að ókunnugum eru sögð nöfn á því sem sést en ekki því sem er í hvarfi á bak við. Því hafa kortagerðarmenn teygt nafnið, sem í raun er heiti á fjallsbrúninni (upsinni) sem lokar sýn á aðra hluta fjallsins, eftir hryggnum endilöngum.

Síðar hefur þessi oftúlkun á upsar nafninu verið dregin til baka. Á nýlegri útgáfu af kortablaði 113 er nafnið Grjótfus prentað á fjallsbrúnina samkvæmt því sem ég var að leiða líkur að hér að framan en nafnið Grjótfjall langsum á fjallshrygginn, yfir fellin tvö sem uppi á honum eru.

Margt mælir líka með að hryggurinn sem heild geti heitið Grjótfjall þótt fellin uppi á honum beri sérnöfn.

Til þess að glöggva ykkur betur á því, sem ég er hér að útskýra, bið ég ykkur, lesendur góðir, að slást í för með mér upp Hólalandssdal, frá Borgarfirði um Sandaskörð til Héraðs. Meðfylgjandi kort getur vonandi greitt götu ykkar í þessu hugsaða ferðalagi. Gamlar og nýjar slóðir liggja upp, norður hlíðar dalsins.

Þegar við höldum upp dalinn höfum við allmikið fjall á hægri hönd (886 m), ekki með háreistum hnjkum en því meira af margi konar strýtum og smátindum. Petta er hið borgfirska Tindfell, nafnið óumdeilt en þó ekki allt á hreinu, hvað tilheyrir því og lengi má bæta í nafnaflóruna. Einar bróðir minn, sem þarna var á ferð fyrir 70 árum, sagði mér að samferðamaður hans hefði tjáð sér að einhver klettabríkin á brún fjallsins, með sínum steinstytturnum, héti *Riddaraborg*. Vafalaust sama fjallsbrún og merkt er *Kambur* á gönguleiða-

Leiðin um Sandaskörð.

Stækun af kortablaði Landmælinga Íslands nr. 113. Tilögur að nýjum nöfnum innfærðar með rauðu.

Svo gerist það sem ekki er neitt skrýtið að ókunnugum eru sögð nöfn á því sem sést en ekki því sem er í hvarfi á bak við.

Kirkjurnar þjárf.

Sjá má dyr
syðstu kirkjunn-
ar til hægri. Á
innfelldu mynd-
inni er horft upp
kirkjuþilin.

Myndir: Sævar
Sigbjarnarson.

korti Borgfirðinga. Helgi Arngrímsson, um-
sjónarmaður kortautgáfunnar, telur að Tind-
fell sé nafn á öllu fjallinu frá Dimmadal, sunn-
an Dyrfjalls, að Kambinum meðöldum.

Í örnefnaskrá Hólalands (höfundur Eyjólfur
Hannesson) segir:

... upp af Kambsmelum, rís Tindfellið hátt og bratt.
... Uppi á Tindfellsberginu syðst rísa margar kletta-
súlur í röð eins og tindar á kambi, háar og reglulega
lagaðar. Þær heita einu nafni Kambur.

En höldum nú áfram eftir þennan útúrdúr.
Leiðin liggur fyrir suðvesturenda Tindfellsins
og erum við nú stödd suður af Eiríksdalsvari.
Sá dalur liggur niður norðaustan við Grjótfjall-
ið en Lambamúli teygist til hægri handar við
hann niður frá syðri hnjúk Dyrfjallsins. Þegar
við nálgumst hæsta stað þessarar gömlu alfa-
leiðar höfum við lítið fell framundan, 843 m að
hæð. Þetta er raunar öxl eða hnjúkur sem

gengur norðaustur úr Sandfellinu, kallaður Grjótfjall frá Borgarfirði (örnefnaskrá Hóla-
lands). Vinstra megin við það förum við yfir
aurflatir og ávala mela, að vatnaskilum við
upptök Sandár. Það skrýtna er að aldrei er tal-
að um Sandadalsvarp á þessum stað, kannski
vegna þess að dalsendinn er ekki rykktur sam-
an, eins og algengast er með dalverpi, frekar að
hann breiði úr sér þar sem hann endar. Þarna
heita Sandaskörð og eru vatnaskil tæpum
tveimur km vestar en Eiríksdalsvarp og höfum
við nú hæsta topp Sandfellsins á hægri hönd.
Fellið er klettalítið, nánast eins og sandhaugur
en þó 967 m á hæð. Norðvestan við það er um
það bil 200 m lægð sem skilur Þriggjakirkna-
fellið frá en það rís í 850 m hæð. Syðsta kirkjan
er á hæð við Hallgrímskirkju, sé mælt niður
fyrir klettaþilið sem hún rís á og er syðsti hluti
hennar mjög þunn klettabrík með um 20 m
háum dyrum í gegnum austurenda hennar.
Nokkru ofar og lengra frá enda sér á nokkrum
stöðum í gegnum bríkina og er einn sá gluggi
mjög reglulegur, hár og mjór eins og víða
tíðkast á kirkjum.

Turn þessarar kirkju snýr í vestur sem og
þeirrar næstu, sem algengast er í mannhheimum,
en sú vestasta snýr turni að turni miðkirkjunnar.
Þessar tvær eru án sýnilegra glugga og
dyra. Þær rísa lítið eitt hærra en sú fyrt talda
en hæsti hnjúkur fallsins er nokkru vestar en
lækkar síðan hratt. Eftir þetta sveigir fjallið

Kirkjurnar þrjár.
Sjá má dyr
syðstu kirkj-
unnar til hægri.

Mynd: Lineik
Anna Sævars dóttir.

meira til norðurs og er án alls íburðar og skrautinda og heitir þar *Grjótfjall* samkvæmt minni málvitund, síðustu 2 km að *Grjótupsinni* sem er sögð á korti 539 m að hæð.

Í framhaldi af Upsinni teygist lækkandi háls til norðvesturs gegnt Stórurðinni. Hann heitir Hálsmúli. Stórurðin breiðir úr sér handan Jökulsárinna en utar og ofar. Áin kemur úr jökulfönn vestan í Dyrfjallinu og heitir Urðardalsá, þar til Eiríksdalsá sameinast henni og þær fá Jökulsárnafnið. Á milli fyrrnefndu áんな er Lambamúli.

Færum okkur nú aftur upp í Sandaskörð. Við vorum á leiðinni til Héraðs með Beinageitarfjall (oft stytt í Beinageit, einkum í Borgarfirði) á vinstri hönd, stórt og margslungið með marga toppa, yfir 1100 m sá hæsti en lítið fjall, sem Víkingur nefnist (881 m), á sama sökkli, gegnt Priggjakirknafellinu. Leiðin fylgir ekki Sandánni nema hálfá leið niður dalinn heldur sveigir með hlíðinni, fram og niður að Borgfirðingavaði á Hraundalsá (utar breytist hún í Bjarglandsá) við rætur Stangarárfjalls. Svo

heitir öll hlíðin vestan undir Beinageitarfjallinu. Sandáin bugðast hins vegar til hægri þegar dalurinn breikkar og myndar langan tanga út með Bjarglandsá áður en hún steypist í hana.

Læt ég þá lokið umhverfislýsingu þess náttúruundurs sem ég legg til að fái heitið *Priggjakirknafell*, að tillögu meistara Kjarvals. Um leið vek ég athygli á Sandfellsnafninu sem heiti á fjallskollinum næst austan við það. Raunar eru dæmi um að kollurinn hafi verið kallaður Sandfjall. Þessi forni fjallvegur milli byggða heitir Sandaskörð. Eintölumynd orðsins hef ég ekki heyrт í þessu samhengi.

Á meðfylgjandi uppdrætti eru breytingartilögur mínar skráðar með rauðu. Ég vek athygli á því að ekkert mælir á móti því að fellin, sem hér um ræðir, séu uppi á Grjótfjallinu og er það tillaga míن að stofn þess, ef svo má segja, fái að heita Grjótfjall þar sem sú nafngift er þekkt í báðum sveitunum. Sem hliðstæðu má nefna að Hvannadalshnjúkur er uppi á Öræfajökli.

Læt ég þá lok-ið umhverfis-lýsingu þess náttúruundurs sem ég legg til að fái heitið Priggjakirknafell, að tillögu meistara Kjarvals.

GLETTINGSUNNENDUR!

Við hjá Glettingi höfum fengið mörg viðurkenningarorð fyrir gott blað og dugnað við útgáfustarfsemina. Hitt liggar meira í þagnargildi að sölumennska fyrir hönd Glettингs hefur mjög verið vanrækt enda er því miður engan traustan „markaðsmann“ að finna í okkar hópi. Ef einhver lesenda telur sig hafa svo miklar taugar til blaðsins, að hann vilji fórnar nokkrum tíma til að kynna það fyrir væntanlegum nýjum áskrifendum, mætti hann gjarna hafa samband við Sigurjón í síma 848-3314. Einnig myndum við þiggja aðstoð við söfnun styrktarlína og gerð styrktarsamninga. Við lofum góðri árangurstengdri þóknun.

Stjórn Útgáfufélags Glettингs